

Törő László Dávid: Történelmi határkonstrukciók az osztrák és magyar történetírás Burgenland-vitájában

Tisztelt Konferencia!

Az első világháború utáni területi veszteségek közül Burgenland problémája lényegesen kevesebb figyelmet kapott a hazai történetírásban és általában a történelmi gondolkodásban, mint például Erdély vagy a Felvidék kérdése. Ettől függetlenül elmondható, hogy a Monarchia összeomlása után az osztrák–magyar történelmi viták egyik legkényesebb pontja a Burgenland múltjával kapcsolatos diskurzus volt. Az Ausztriához csatolt területek múltjának megírásában, ezáltal szellemi birtokbavételében a történetírók a határ mindkét oldalán részt vettek. Ezt szem előtt tartva, a téma különösen alkalmas arra, hogy az első világháború utáni határváltozások mentális hatásait elemezzük különböző történetírók példáin keresztül. A Burgenlandról szóló történelmivitákat, mint kutatási témát a nacionalizmuselméletekre támaszkodó *Writing the nation* historiográfiai sorozat egyik kötete inspirálta. A Frank Tibor és Frank Hadler által szerkesztett könyv úgy próbálja relativizálni a nacionalista történelmek érvényességét, hogy olyan régiókat, határvidékeket állít középpontba, amelyek egyszerre több nemzet múltját testesítették meg. A történelem során eltérő nemzetállamok által birtokolt területek végleges szellemi kisajátításáért az idők során több nemzeti narratíva versengett egymással, a kötet pedig igyekszik bemutatni ezen történelmek közös és eltérő vonásait. Az összehasonlító perspektíva célja itt az egyoldalú múltértelmezések leküzdése olyan határterületekről folytatott viták bemutatása által, mint Erdély vagy Elzász-Lotaringia. A Burgenland-vitákról historiográfiai szempontú, kiterjedt elemzés azonban még nem készült. Ez a téma összehasonlító jellegű, történetírás-történelmi problémaként azt jelenti, hogy a historiográfus nem a térség múltjának rekonstrukciójára törekszik, hanem a kapcsolódó történelmi beszédmódokat elemzi.

Előadásomban nem az osztrák–magyar viták teljes körű bemutatására töreksem, hanem néhány fontosabb vitapontot emelek ki és az osztrák, magyar történetírás álláspontját körvonalazom, miközben utalok a diskurzus szereplőinek eltérő határfelfogásaira is. Először a kontextus megteremtése érdekében általánosságban vázolom a Burgenlandról való történelmi beszéd gyökereit, majd külön esettanulmányként a népiségtörténelmi vitákra térek ki.

Jól illusztrálja a Burgenland-kérdés újdonságát, hogy az első, szélesebb közönséget megcélzó és történelmi perspektívát nyújtó írások döntően nem professzionális történészek

munkái voltak. Fontosságukat azonban nem érdemes alábecsülni, hiszen burgenlandi történészek később többször szakirodalomként vagy hiteles forrásokként hivatkoztak rájuk. A nyugat-magyarországi németek problémáira először egy pángermán nézeteket valló bécsi iskolai tanár, *Josef Patry* irányította a figyelmet még a dualizmus idején. A szerző 1906-ban cikksorozatot, majd három kiadást megélt könyvet írt Nyugat-Magyarországról, amelyben a térség Ausztriához való csatolását szorgalmazta. Történeti narratívája szerint a Nagy Károly idején letelepült bajorok és a jelen nyugat-magyarországi német lakossága között folytonosság van, fejtegetéseit pedig Habsburg-ellenes és antiszemita kitételekkel tarkította. A Habsburgok Patry szemében erélytelenek voltak, mert nem követelték vissza a magyar rendektől azokat a területeket, amelyek 1647 után kikerültek az osztrák igazgatás alól. A szerző arra intette az osztrák levéltárosokat, hogy ne engedjék át az Ausztria történelmi jogát bizonyító okleveleket a magyar félnek, s ilyen szempontból Patry gyanakodva kommentálta az ekkor a közös bécsi levéltárban dolgozó Szekfü Gyula ténykedését is.

Az író-költő *Adam Müller-Guttenbrunn* szintén Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolása mellett érvelt történelmi szempontok alapján. A történeti változékonyság alárendelt szerepet játszott írásában: szerinte lényegtelen, hogy a történelem során a terület többször „gazdát cserélt” Ausztria és Magyarország között, hisz az mindig is német föld volt és Bécs vonzáskörzetébe tartozott. A német kultúra védekezett itt az avarok, később a magyarok ellen, s ebből a szempontból Nagy Károly császár ideje kiemelt jelentőséggel bír. *Albert Winterstetten* osztrák újságíró hasonló kiindulópontot választott elbeszéléséhez, tehát Nagy Károly avarok feletti győzelmét, amely azért fontos számára, mert ennek következtében telepedhettek le először frank és bajor parasztok az általa Hiencföldnek nevezett térségben. A „hienc” elnevezést is azért tartja alkalmasnak a térség népességének megnevezésére, mert szerinte az frank eredetre utal, tehát az „ősiséget” lehet vele hangsúlyozni. Elveti ezzel szemben a „Nyugat-Magyarország” kifejezést, mert az azt a látszatot kelti, mintha a terület a magyar államhoz tartozott volna.

A magyarországi németek köreiből *Alfred Schwartz* és *Zsombor Géza* írók és politikusok szálltak vitába az előbb említett szerzőkkel és a magyar állam iránti hűségre buzdítottak, bár mindezt hangsúlyos önkritikus éllel tették.

Alfred Schwartz 1922-ben megjelent könyvében arra keresett történelmi választ, hogy a soproni névszavazás során miért voksolt a legtöbb német Ausztriára annak ellenére, hogy a körülmények miatt Magyarországnak lejtett a pálya. Szerinte a magyar politikai vezetés asszimilációs politikájával „történelmi bűnt” követett el az államhoz mindig hű néemtséggel

szemben. A mű lapjain hosszas történelmi fejtegetést olvashatunk arról, hogy a homogenitásra törekvő nacionalizmus unalmassá és érdektelenné teszi a népek kultúráját. Nem elég, hogy a magyar nyelvi nacionalista politika eredményeképp a német értelmiség elmagyarosodott és kulturálisan sekélyesebbé vált, de elszakadt a német paraszti rétegektől is. Az antant szerinte „objektív” eljárása mellett lefolytatott soproni népszavazás tehát mindössze egy pürrhoszi győzelem Magyarország számára, amely csak toleránsabb nemzetiségi politikával teheti jóvá korábbi mulasztásait. Zsombor Géza szintén kritizálta a korábbi magyar nemzetiségi politikát és nála már megjelent a korszakban nagy karriert befutó nagymagyar-kismagyar szembeállítás, ahol természetesen az előbbiek tábora (pl. Deák Ferenc) kapott pozitív értékelést. Zsombor szerint az osztrákok nem ismerik a térség múltját, ezért feltételeznek történetietlen folytonosságot a nemzeti eszme irányában közömbös középkori lakosság és a modern kori német népesség között. A könyv arra figyelmezteti német olvasóit, hogy Nyugat-Magyarország Ausztriához kerülése esetén a terület el fog szegényedni és ki lesz téve a bolsevizálódás veszélyének, prosperálása tehát csak magyar állami keretek között valósulhat meg.

A térség múltjáról szóló történelmi írások először döntően kiadott forrásanyag alapján dolgoztak, szintetizáló törekvést pedig elvétve találunk köztük. A magyarországi németiség történetével foglalkozó *Raimund Friedrich Kaindl* egy Salzburgban 872-ben keletkezett egyházi feljegyzésből indult ki, amely Moosburg (Zalavár) építéséről számolt be és germánokról tett említést. A történész szerint e forrás bizonyítja, hogy a (nyugat)magyarországi németiség majdnem ezeréves történelemre tekinthet vissza. Átfogó, a korábbi írásokhoz képest részletesebb történetalkotási kísérlet az Alsó- és Felső-Ausztria történetével foglalkozó *Max Vancsa* levéltáros történész nevéhez fűződik. 1920-ban megjelent tanulmánya elején kijelentette, hogy a nagyhatalmak nem véletlenül adták a területet Ausztriának; az népi, gazdasági és történelmi szempontból is az országhoz tartozik.

Nagy Károly Ostmark-jának történelmi jelentősége a történész szerint az volt, hogy a déli és északi szlávok egyesülését megakadályozta – ez egyébként alig leplezett utalás volt arra, hogy Burgenlandnak a csehszlovák–délszláv korridortervekkel szemben aktuális küldetése van. A magyar honfoglalók ugyan megakasztották a frank uralom idején kezdődő német betelepülést, ám III. Henrik császártól kezdve újra folyamatossá vált a német telepesek „beáramlása”, amely 850 éven keresztül folyamatosan zajlott, ráadásul a magyar királyok támogatásával. Vancsa ezután különösen a magyar és osztrák rendek 18. századi vitáira fókuszált, amellyel azt próbálta bizonyítani, hogy a térség hovatartozásáról szóló polémiák nem

újkeletűek, s osztrák szerzők már több évszázada bebizonyították, hogy Ausztriának történelmi joga van a térséghez, erre pedig többször figyelmeztették a nyugat-magyarországi kérdéssel egyébként nem nagyon foglalkozó Habsburgokat is. 1920-ban egy a Fertő tó környékén kultúrmunkát folytató ciszterci rend történetéről szóló írás is napvilágot látott, szintén aktuális célzattal. Szerzője, *Ferdinand Bauman* szerint minden olyan történelmi előzményt dokumentálni kell, amely német „kultúrinspirációról” árulkodik német Nyugat-Magyarországban, ezért tartja fontosnak a témát. Történetében a 12. századtól kezdve a német szerzetesek végzik az alkotói munkát, a magyar és tatár hódítók viszont pusztítást hagynak maguk után.

A magyar történészek soraiból *Domanovszky Sándor* és *Házi Jenő* publikáltak német nyelven a kérdésről és a problémás hovatartozású régióra vonatkozó osztrák „történelmi jogot” igyekeztek vitatni. Domanovszky Karl Renner osztrák államkancellár kijelentéseinek cáfolatára törekedett a Pester Lloyd hasábjain. Míg Renner „ősi német településeknek” nevezte a nyugat-magyarországi területeket, addig a magyar historikus a történelmi határok ezeréves stabilitásáról írt. Domanovszky szerint egyedül egyszer szűnt meg hosszabb időre Nyugat-Magyarországon a magyar fennhatóság: az 1491-es pozsonyi békétől kezdve Kismarton és még néhány nyugati vár zálogosítás következtében Habsburg kamarai igazgatás alá került, illetve különböző osztrák urakhoz jutott, ez az állapot pedig kb. 150 évig tartott. A zálogosítás viszont nem jelentett közjogi értelemben vett beolvasztást, azaz a szóban forgó nyugat-magyarországi részeket nem csatolták soha Ausztriához, ráadásul az elzálogosított terület jóval kisebb volt annál, mint amelyet St. Germain nyomán a nagyhatalmak 1919-ben az osztrák félnek ítéltek. A zálogosítás kérdése volt a legfontosabb Házi Jenő soproni történész és levéltáros számára is, aki erről egy hosszabb értekezést tett közzé. Házi végig a „történelmi tényekre” hivatkozik és a professzionális történész pozíciójából érvel. A honfoglalás idején Nyugat-Magyarország szerinte lakatlan volt, ezért a magyarok gond nélkül vették birtokba.

A történelem folyamán egyes határ menti várak gazdát cseréltek ugyan, de az országhatár a térségben végig úgy nézett ki, mint a történész saját korában. Az 1491-es pozsonyi béke ebben a narratívában is fontos esemény, s Házi hangsúlyozza, hogy a magyar országgyűlés nem hagyta jóvá a nyugat-magyarországi várak és birtokok elzálogosítását, s a kérdéses birtokok végig a „szent korona integrális” részei maradtak. A történész szorgalmazta továbbá a probléma források alapján történő feldolgozását (főleg a Sopron megyei okleveles anyag összegyűjtését), s maga örömmel vállalta el a Századok című történészi folyóirat szerkesztőségének erre irányuló megbízását.

A Burgenland-diskurzus kezdeteinek összehasonlító elemzése arra figyelmeztet, hogy a régió múltjával kapcsolatos narratívák sok esetben már akkor „elkészültek”, amikor szisztematikus történészi kutatások még el sem kezdődtek a témában. A hivatásos történetírók és a szakmán kívüllők történeteiben gyakran azonosak a kezdőpontok (Nagy Károly uralma/magyar honfoglalás) és az a törekvés is megfigyelhető, hogy határok/népek múltját változatlanul ábrázolják, befagyasszák. Amelyik periódusban valamilyen tagadhatatlannak tűnő határváltozás történt, ott a történetírók komoly energiákat fektettek nemzeti álláspontjuk érvényességének bizonyítására: az elzálogosítás vagy annexió kérdése így került a Burgenland történelmével kapcsolatos, napjainkig zajló kutatások homlokterébe, eredete tehát nem semleges tudományos érdeklődésre vezethető vissza. A vitában résztvevők kezdetben főleg nyilvános népszámlálási adatokra és kiadott oklevelekre támaszkodtak és nem ritkán politikatörténetet műveltek – például uralkodókhoz, háborúkhoz kötött határváltozásokat taglaltak, e megállapítás pedig az etnikai alapon érvelő osztrák szerzők egy részére is érvényes.

Az 1930-as és 40-es években részben német hatásra mindkét ország történetírásában megjelentek népiségtörténeti tanulmányok és könyvek Burgenland múltjáról. Erre a megközelítésre jellemző volt, hogy képviselői a politika- és szellemtörténettel szemben érveltek és elégtelennek tartották a politikai nemzetfogalmat a múlt feldolgozásához. Burgenland határai ezekben az elbeszélésekben nem közigazgatási vagy politikai jellegűek voltak, hiszen az osztrák, valamint a német történetírás Sopront és a Dunántúl egy részét is a német néptest folytatásaként értelmezte. Osztrák és német oldalról a főbb képviselők *Ernst Klebel*, *Otto Brunner*, *Otto-Albrecht Isbert* és *Konrad Schünemann* voltak, de a második világháborúig kevés kivétellel szinte minden osztrák történész, így a burgenlandi helytörténészek is a *Volksgeschichte* hatása alá kerültek.

Az irányzat történeti érveinek alapjait Otto Brunner 1932-ben megjelent *Das Burgenland* című írásával lehet illusztrálni. Brunner ebben hangsúlyozta, hogy a térség nem a háború politikai eredményeképp vagy a diplomáciai szerződésnek köszönhetően került Ausztriához, hiszen Burgenland szerint mindig is a német néptalaj integráns része volt; a magyar állami fennhatóság tehát csak egy mulandó epizód volt a német Volksboden életében. És bár a helyi elit elmagyarosodott, a parasztság végig megmaradt németnek, azaz megőrizte a nyelvet és kultúrát is. Brunnernél alaposabban tárgyalta a kérdést a stuttgarti német külföldkutató intézetnek dolgozó, majd Bécsben működő *Otto-Albrecht Isbert* 1934-ben, a magyar-német határvidék történetének szentelt elemző tanulmányában. A német történész szerint a nyugat-magyarországi német néptalaj esetében nem csak egy két népet elkülönítő *határvidékről*, hanem

olyan *kapuról* van szó, amely a német Délkelet-irányú hatalmi törekvések hídfőjét jelenti. Érvelésének rugalmasságot kölcsönzött az, hogy Isbert felfogásában a német néptalaj ugyan zárt határokkal bíró egység, ám ezzel szemben a német kultúrtalaj már nehezebben körvonalazható terület, így változó helyzetekben is könnyedén alkalmazni lehetett külpolitikai célok történeti megalapozása érdekében. Isbert szerint a német néptalajnak a középkortól kezdve végig sikerült megőriznie zártságát a történelem változásai ellenében is, ugyanis a vidéket az újabb korokban sem pusztította olyan erősen a török hódítás, mint a magyar Alföldet, így itt a tanyásodás jelensége sem figyelhető meg. Magyar falvakból statisztikailag ugyan többet lehet kimutatni a 18. és 19. századokban, ám a német településeken a lakosság nagyobb számú és sűrűbb volt ezeken a területeken. A magyar népesség tehát szellősen fedte le a nyugat-magyarországi területek határvidékét, míg a német néptalaj ugyanott zárt, legalább ezer éve fennálló egységet képezett. A német történész az őrvidek népiségtörténeti kutatását javasolta a magyar történészek számára, hiszen szerinte egyedül az őrség tekinthető erős és összefüggő magyar népi tömbnek, amely a történelem változásainak is ellenállt.

A német és osztrák Volksgeschichtével szemben a magyar népiségtörténeti interpretációknak két célja volt. Egyrészt a Dunántúl ősi német jellegére hivatkozó és így további osztrák/német területi hódításokat megalapozni próbáló történetírást igyekeztek cáfolni. Másrészt a népiségtörténet a politikai (azaz trianoni) nemzethatárokon kívülre eső magyar etnikai tömbök tanulmányozását jelentette, e közösségek fennmaradásának vagy eltűnésének okait kereste, hogy a jelen számára tanulságokat nyújthasson a határon túli magyar kultúra megtartásához. Az alábbiakban esettanulmányként a hazai népiségtörténet Burgenlanddal kapcsolatos egyik legkiemelkedőbb vállalkozását, *Kovács Márton* Felsőörről szóló könyvét, valamint annak recepcióját mutatom be.

A téma ötletét hangsúlyosan Mályusz Elemér vetette fel az 1930-as évek második felében tartott település- és népiségtörténeti előadásaiban, jóllehet valószínűleg Isbert korábban bemutatott tanulmánya volt az inspiráció forrása. Mályusz előadásainak központi gondolata, hogy a nyugati határvidék a középkorban nem német, hanem magyar néptalajnak tekinthető, s szerinte Pozsony, Vas, Sopron, Moson megyéket magyar etnikai többség jellemezte. A szerző elutasította a város- és falnevek német eredetét bizonyítani próbáló kutatások eredményeit és pl. Sopron esetében a magyar gyökereket hangoztatta. Mályusz arra a következtetésre jutott, hogy a magyar néptalaj nyugati határa már a 10. századtól kezdve a Sopron-Kőszeg vonalon helyezkedett el, ráadásul nem ezer évig folyamatosan, hanem csak a 17. század után zajlott jelentősebb elnémetesedés a nyugati határvidéken. Ebben az értelmezésben Burgenland egy

része 1921 után is a magyar kultúrtalajhoz tartozott, egyes területei pedig egyenesen a magyar néptalaj különálló részeként foghatók fel. A történész szerint Felsőőr és vidéke azért lehetne fontos kutatási téma, mert a terület annak ellenére is megőrizte magyar jellegét, hogy a magyar néptalajtól az újabb korokban elszakadt és etnikai szigetté alakult. A kutatási programot Mályusz történetszemléletéből kiindulva Kovács Márton valósította meg, akinek monográfiája a *Település- és népiségtörténeti értekezések* 6. köteteként jelent meg 1942-ben.

Kovács nagyban támaszkodott a német népszigetkutatások módszertanára, de az irányzat iránt érdeklődő Szabó István, valamint egy felsőőri lelkész is segítette munkáját. A történész szerint a honfoglaló magyarok elüldözték az itt talált népek többségét, frank-német telepesek tehát nem maradtak a térségben. A felsőőri települések népei eredetileg határvédelmet láttak el és lakosaik magyar eredetűek voltak. Változás az etnikai arányokban egyedül a 16-17. században következett be, amikor a magyar néptalaj visszaszorul: innentől kezdve a németek kapnak népi utánpótlást a török háborúk okozta veszteségek pótlására, a magyarok viszont nem. Döntő változás, hogy horvátok és németek töltik be az űrt, ami a magyar néptalaj és Felsőőr között keletkezett. A horvát és német közösségekbe beolvadó magyarokat Kovács előőrsöknek nevezi, amelyek feláldozták magukat azért, hogy Felsőőr magyarsága megmaradhasson. Azonban ebben a történetben nem csak etnikai szembenállás jelenik meg. Mályuszhoz hasonlóan Kovács is negatív szerepet tulajdonított a nagybirtokoknak és a Batthyányiaknak, hiszen szerinte a felső- és alsóőri települések rovására terjeszkedtek és nem foglalkoztak magyar népi szempontokkal, idegen eredetű jobbágyokat alkalmaztak birtokaikon. Az sem volt épp ellentétes Mályusz felfogásával, hogy Kovács a protestantizmus javára írta a felsőőri magyarság megmaradását, amelynek élénk harcot kellett vívnia a katolikus, nyelvi kérdések iránt közömbös nagybirtokosokkal.

A történész könyve végén különösen a modern kort és a kapitalizmust bírálta, ugyanis az megszüntette a nemesi kiváltságokat, ami után tájidegen népesség özönlött el a környéket és felgyorsította a magyar népi egységek felbomlását. A Kovács által művelt népiségtörténetet militáns retorika jellemzi, nála a magyar és német néptalajok valóságos háborút viselnek egymással, előrenyomulnak, visszavonulnak, utánpótlást szereznek, miközben a véráldozat legitimálja a földhöz való jogot. Ezzel együtt a mű társadalomtörténeti vonatkozásai figyelemreméltóak, a szerző család- és helységneveket rekonstruált, birtokpereket elemzett, népességi viszonyokat mutatott be. Az elkészített térképeket pedig csak a háború okozta papírhiány miatt nem közölt munkája végén.

A Felsőőri népsziget széles körű visszhangot váltott ki. Pais László, az Eötvös Collegium geográfus szakvezetője a Földrajzi Közleményekben méltatta Kovácsot és kiemelte, hogy

Felsőőr esetében 1848-ig a nemesség és a protestantizmus volt az a határ, amely falként védte a magyar közösséget. A Hadtörténeti Közlemények is elismerő hangon írt, bár inkább csak tartalmi ismertetést közölt, amelyben a témához kötődő hadi eseményeket mutatta be. A Századok azonban rendkívül kritikus recenziót jelentetett meg. A Baranya népességtörténetével foglalkozó Taba István úgy látta, Kovács munkája nem elég elővigyázatos ahhoz, hogy hatékonyan képviselje a nemzeti érdekeket. Taba szerint a könyv nem hangsúlyozza eléggé, milyen nagy különbség volt a magyar és német népszívetképződés között: magyar esetben őslakosok köré telepedtek idegenek, a németeknél viszont bevándorlás eredményeképp keletkeztek az etnikai tömbök.

Bernhard Zimmermann grazi Burgenland-kutató a Südostforschungen folyóiratban reagált a kötetre. Elismerte Kovács forráskutató kvalitásait, ám a középkori etnikai viszonyokkal kapcsolatban az osztrák hivatalos állásponttal való egyetértését fejezte ki, írása végén pedig kissé csípősen megjegyezte, hogy a felsőőri magyar népesség nem képezett jelentős kulturális erőt: szellemi kisugárzása csekély volt és még magyar nyelvű újságot sem adott ki.

Burgenland, tágabb vonatkozásban Trianon tematikájának szempontjából a historiográfiai megközelítés fontos támpontokat nyújthat. Egyrészt a történetírás-történet megmutathatja, honnan erednek, milyen közegben keletkeztek a jelenben is működő beszédmódok, értelmezési hagyományok. Másrészt az összehasonlító elemzés alapján számos egyezés állapítható meg az államhatár ellentétes oldalán élő osztrák és magyar történészek érveléseiben, a nemzeti történeteik szerkezetében.

A nemzeti tudományok összecsapásaiban emellett egy másik határ is időnként elmosódott, így az emlékezet és a professzionális történelem közötti választóvonal, hiszen a történészek mellett írók, lelkészek, középiskolai tanárok, politikusok is alakították a történelmi diskurzust és tekintélyként hivatkoztak egymás munkáira. Ezért nehéz lenne egyik vagy másik „felet” elfogulatlanabbnak, szakmaiabbnak tartani, bár az egyes munkák között megállapíthatók fontos szakmai színvonalbeli különbségek, ezek az eltérések azonban nem a nemzeti válaszfalak mentén regisztrálhatók.

A Másik történetírásával való szembesülés óhatatlanul mentális határok konstrukcióját eredményezte a nemzeti történészek részéről, ugyanis a szomszédos történetírás jelenlétét a saját identitásukra nézve fenyegetésként élték meg. A viták viszont azt is megmutatják, hogy a történészi határok nem csak a nemzethez képest kívülről, de belülről is folyamatosan megkérdőjeleződtek, például Mályusz és Kovács a népi nemzet sáncai mögül legalább olyan

éles kritikával illették a politikai nemzetfelfogást magukénak valló hazai történészeket, mint az osztrák nemzeti álláspontot.

A történeti diskurzusokat vizsgáló és az értelmezési tradíciókat rekonstruáló historiográfia tehát arra hívja fel a figyelmet, hogy a történészi válaszfalak szituáltak és átléphetők, fenntartásukban és megsértésükben pedig a történészek aktív cselekvéssel vesznek részt.